

Un exercițiu de liturgică comparată: Analiza cuvintelor de instituire din cele patru versiuni ale anaforalei Sfântului Vasile cel Mare

Conf. Dr. Ciprian STREZA

Narațiunea cuvintelor de instituire este elementul pe care se fundamentează toate actele cultice ale Sfintei Liturghii. Ea conține nucleul originar al Sinaxei euharistice așa cum a fost ea săvârșită de Mântuitorul la Cina cea de Taină și mai apoi de Sfinții Apostoli și urmașii acestora. Din acest nucleu originar au crescut și s-au dezvoltat toate Liturghiile cunoscute până în prezent¹.

Cercetările biblice și liturgice din ultimele decenii au demonstrat, pe baza analizei referatelor biblice din *I Co* 11, 23-25 (probabil cel mai vechi dintre ele, datat fiind în jurul anului 53 d.Hr.), *Mc* 14, 22-25, *Mt* 26, 15-20, *Lc* 22, 15-20, că la Cina cea de Taină, instituind Euharistia, Hristos a împlinit un rit iudaic preexistent, sacramentalizând obiceiul iudaic străvechi al meselor festive familiale și comunitare, conferindu-i însă o semnificație și o realitate complet nouă².

În descrierea făcută Cinei celei de Taină Sfinții Evangheliști prezintă cele șapte acte săvârșite de Mântuitorul ca alcătuind un tot unitar, căci El: (I) a luat, (II) a binecuvântat, (III) a frânt și (IV) a dat, zicând: „*Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu*” (*Mt* 26, 26-27), iar mai apoi, (V) a luat paharul, (VI) a mulțumit și (VII) l-a dat ucenicilor Săi zicând: „*Beți dintru acesta toți, acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor*” (*Mt* 26, 28; *Mc* 14, 24; *Lc* 22, 19; *I Co* 11, 25). Toate aceste acte și cuvinte au fost preluate de tradiția liturgică primară și transpuse în practică în patru mari acte cultice: (I) aducerea pâinii și a vinului, (II) binecuvântarea, adică sfințirea lor, (III) frângerea pâinii și (IV) împărtășirea credincioșilor³.

¹ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială, manual pentru Institutetele teologice*, București, 1980, p. 174.

² Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, *Încercări de istorie a Liturghiei. Liturghia creștină în primele trei veacuri*, București, 1930, p. 18.

³ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica...*, p. 175; Gregory Dix, *The Shape of Liturgy*, London, 1945, p. 48-49.

Conf. Dr. Ciprian Streza

Actele săvârșite și cuvintele rostite de Mântuitorul s-au păstrat în Tradiția vie a Bisericii, fiind modelul după care s-au săvârșit primele Liturghii creștine, pentru ca abia mai târziu, începând cu mijlocul secolului I, ele să fie așternute în scris de Sfinții Evangheliști. Descrierea instituirii Sf. Euharistii din Noul Testament are un pronunțat caracter liturgic și ea a devenit normativă mai apoi și a influențat narațiunea cuvintelor de instituire din toate textele euharistice de mai târziu⁴.

Dacă din punct de vedere ritual Euharistia creștină s-a dezvoltat din ritul ospățului iudaic comunitar festiv săvârșit de sabbat sau sărbători, euhologic ea își are rădăcinile în așa-numita „liturghie” ce însoțea această masă, adică în cele trei binecuvântări uzuale (birkhat ha-mazon) pe care proestosul unei familii le rostea asupra paharului de vin de la sfârșitul mesei.

Este aproape sigur că la Cina cea de Taină Mântuitorul Însuși a pronunțat aceste binecuvântări, însoțindu-le de cuvintele explicative bine cunoscute, care în relatările evanghelice apar ca niște emergente ale structurii acestei „liturghii” iudaice presupuse în subtextul relatării, și în care ele inserau un conținut nou, marcând transformarea ritualului în sacrament.

Schematic, această binecuvântare „birkhat ha-mazon” avea și are până azi următoarea structură:

1) Prima secțiune, cea de binecuvântare, e numită Barukh attah: „Binecuvântat ești Tu, Doamne, Dumnezeu nostru, Împăratul lumii, Cel care hrănești lumea întregă cu bunătate, har și milostivire.

Fii binecuvântat, Doamne, Tu Care hrănești toată făptura.”⁵

2) Cea de a doua secțiune, cea de mulțumire, e numită Nodeh: „Îți mulțumim Doamne, Dumnezeu nostru, căci Tu ne-ai dat nouă spre moștenire o țară frumoasă și plăcută, Legământul, Legea, viața și hrana.

[*aici se insera embolismul instituțional al sărbătorii*]⁶

⁴ J. Jeremias, *Die Abendmahlworte Jesu*, Göttingen, 1967, p. 100-102.

⁵ Versiunile palestiniene sunt mult mai ample: „*Să fii binecuvântat Doamne, Dumnezeu nostru, Împăratul lumii, Cel care hrănești lumea cu bunătate. Cu har și milostivire Tu dai pâine la tot trupul. Fii binecuvântat Doamne, Care hrănești toate. Fii binecuvântat Doamne, Dumnezeu nostru, Împăratul lumii, Cel care hrănești lumea cu bunătate. Cu har și milostivire El dă pâine la tot trupul, căci veșnică este bunătatea Lui spre noi. Marea Sa Bunătate nu ne-a lipsit nouă și nici nu vom fi lipsiți de acest bine din cauza marelui Său Nume, căci El hrănește și susține toate. Fii binecuvântat Doamne, Cel care hrănești toate!*” A se vedea: K. Hruby, *La „Birkat ha-mazon” - La priere d’action de grace apres le repas, în Melanges liturgiques offerts au R.P. Dom Bernard Botte OSB*, Louvain, 1972, p. 208.

⁶ Doar la sărbători a doua pericopă putea avea un embolism, o grefă literară, prin care se întrerupea textul rugăciunii introducându-se astfel un pasaj scripturistic. Această dinamică embolistică nu este decât o manieră unică de a face mai acută și mai penetrantă

Fii binecuvântat Doamne pentru țara aceasta și pentru hrană⁷.

3) Cea de a treia secțiune, cea de cerere, e numită Rahem:

„Ai milă Doamne, Dumnezeu nostru, de Israel, poporul Tău, de Ierusalim, cetatea Ta, de Templul Tău, de sfântul și marele altar, asupra căruia Numele Tău este invocat și binevoiește a reface la locul ei împărăția lui David și a reconstrui curând Ierusalimul.

[aici își avea locul embolismul cu nuanță epicletică, *ya'aleh we-yavo*, care imploră dragostea lui Dumnezeu și bunătatea Lui pentru reunificarea poporului ales și rezidirea casei lui David]

Fii binecuvântat Doamne, Care zidești Ierusalimul”⁸.

În anaforalele euharistice primare cuvintele de instituire au fost inserate în acea secțiune în care, după modelul euhologic al binecuvântării după cină (*birkhat ha-mazon*), putea fi inserat un embolism narativ festal. Louis Ligier a arătat că narațiunea cuvintelor de instituire a fost introdusă fie în contextul mulțumirii pentru întreaga iconomie a mântuirii (secțiunea *Nodeh*), fie în secțiunea finală

rugăciunea în valențele ei anamnetice și epicletice. A se vedea: G. Giraud, *Le recit de l'institution dans la priere eucharistique a-t-il des antecedents?*, în *Nouvelle Revue Theologique* 116 (1984), p. 513-536.

⁷ Și pentru a doua binecuvântare versiunea palestiniană este mai amplă: „*Îți mulțumim Ție, Doamne, Dumnezeu nostru, pe Tine Te binecuvântăm, Împăratul nostru, pe Tine Te lăudăm, Ziditorul nostru, pe Tine Te slăvim, Mântuitorul nostru, și vestim mărirea Împărăției Tale, Dumnezeu nostru, singurul Care viezi pururea, pentru că ne-ai dat nouă spre moștenire o țară plăcută, frumoasă și vastă, Legământul Tău, Legea (Torah), viața și hrana. Îți mulțumim Ție că ne-ai scos din pământul Egiptului și ne-ai răscumpărat din robie (casa robiei). Îți mulțumim pentru Legământul cu care ai pecetluit trupul nostru, pentru Torah cu care ne-ai învățat, pentru poruncile Tale, expresie a voinței Tale, pe care ni le-ai descoperit; pentru viața, pentru bunătatea, pentru darurile și hrana pe care ni le dăruiești în tot timpul și în tot ceasul. Pentru toate acestea Doamne, Dumnezeu nostru, Îți mulțumim și binecuvântăm Numele Tău în vecii vecilor. Îți mulțumim pentru moștenirea părinților și pentru că ne vei răzbuna curând și că Te vei ridica împotriva vrăjmașilor noștri. Fii binecuvântat Doamne pentru țara aceasta și pentru hrană”*. K. Hruby, *La „Birkat ha-mazon...”, p.209.*

⁸ Versiunea siriană a celei de a treia binecuvântări are un text mai dezvoltat: „*Ai milă Doamne, Dumnezeu nostru, de Israel poporul Tău, de Ierusalim cetatea Ta, de cinstea împărătească, de stăpânia casei lui David, unsul Tău, de marea Casă asupra căreia este invocat Numele Tău. Refă curând și în zilele noastre împărăția lui David la locul ei; rezidește Ierusalimul., adună-ne în el și să ne bucurăm în mijlocul lui. Fii binecuvântat Doamne, Care în bunătatea Ta rezidești Ierusalimul!”* K. Hruby, *La “Birkat ha-mazon” ...*, p. 210.

Conf. Dr. Ciprian Streza

de cerere (secțiunea Rahem), adică în dipticele de mai târziu, ceea ce justifică și pozițiile diferite pe care ea le poate avea în textele euhologice cunoscute până în prezent⁹.

Păstrate în tradiția orală a Bisericii, cuvintele de instituire au fost folosite dintru început în cult, chiar dacă prima menționare explicită a lor într-o anafora euharistică poate fi întâlnită abia în prima jumătate a secolului al III-lea, în *Tradiția apostolică* a Sfântului Ipolit Romanul. Referiri însă la uzul lor liturgic și catehetic pot fi găsite în operele unor părinți bisericești precum: Origen¹⁰, Eusebiu al Cezareei¹¹ și Sfântului Vasile cel Mare¹².

Analizând narațiunea cuvintelor de instituire din 76 de anafore euharistice, Paul Cagin a ajuns la concluzia că au existat trei etape în dezvoltarea acestei importante secțiuni a canonului euharistic¹³:

1. Într-o primă etapă, narațiunea cuvintelor de instituire folosită în anafora a cunoscut o diversitate și o amplificare datorită oralității cultului. Așternerea ei în scris în textul inspirat al Scripturii a dus la o uniformizare și precizare a conținutului ei.

2. Într-o a doua etapă, în anaforele euharistice apar relatări biblice combinate ale cuvintelor de instituire pentru a da naștere unei forme armonioase de expunere. Cagin a văzut acest lucru ca un proces paralel producerii *Diatessaron*-ului lui Tatian.

3. Într-o ultimă etapă a fost adăugat și materialului ne-biblic.

Cagin ar fi putut să adauge o etapă în plus, între cea de-a doua și a treia de mai sus, și anume tendința de a corecta o formă armonizată pentru a o face să coincidă cu una sau mai multe din relatările biblice¹⁴.

⁹ Louis Ligier, *Autour du sacrifice eucharistique. Anaphores orientales et anamnese juive de Kippur*, Nouvelle revue théologique 82 (1960), p. 40-55; Idem, *Anaphores orientales et prières juives*, Proche-Orient chrétien 13 (1963), p. 3-20; Idem, *De la Cène de Jesus a l'anaphore de l'Eglise*, La Maison-Dieu 87 (1966), p. 7-49; Idem, *De la Cène du Seigneur a l'Eucharistie*, Assemblées du Seigneur 1 (1968), p. 19-57.

¹⁰ Omilia la prorocul Ieremia 12, 2, la E. Klostermann (ed.), *Origenes Werke* (=Die griechischen christlichen Schriftsteller 6), Leipzig, 1901, p. 87.

¹¹ *Demonstratio evangelica* 8, 1, la I.A. Heikel (ed.), *Eusebius Werke* (=Die griechischen christlichen Schriftsteller 23), Leipzig, 1913, p. 366.

¹² *Despre Botez* 1, 3, 2, PG 31, 1576AB.

¹³ P. Cagin, *L'euchologie latine étudiée dans la tradition de ses formules et de ses formulaires. L'eucharistie, canon primitif de la messe ou formulaire essentiel et premier de toutes les liturgies* (=Scriptorium Solesmense II), Paris, p. 246.

¹⁴ F.W. Fenwick, *The Anaphoras of St. Basil and St. James: An Investigation into their Common Origin* (=OCA 240), Roma, 1992, p. 132.

După 16 ani de la apariția operei lui Cagin, Fritz Hamm a publicat un vast studiu în care a aprofundat istoria textului cuvintelor de instituire¹⁵. Autorul s-a ocupat de liturghiile din Alexandria, Ierusalim, Capadocia, Constantinopol și Roma, și chiar dacă metoda lui de aranjare a textului este mai puțin clară decât a lui Cagin, totuși în analiza sa el a atras atenția asupra gradului de complexitate a textului cuvintelor de instituire și a ajuns la aceeași concluzie ca și Cagin, demonstrând că redactarea cea mai apropiată de textul Scripturii nu este cea mai veche, ci, dimpotrivă, este rezultatul unui proces de uniformizare¹⁶.

Anafora Sfântului Vasile cel Mare este unul din cele mai importante și larg răspândite texte euharistice ale Răsăritului Ortodox. Încă din perioada imediat următoare morții marelui sfânt părinte ea a circulat nu doar în limbile: greacă, siriacă și armeană, ci ea a fost folosită și în Egipt încă din secolul al VII-lea, după cum indică manuscrisul de la Louvain descoperit de Doresse și Lanne. Până la începutul celui de al doilea mileniu ea a fost principalul text euharistic folosit la Constantinopol și în teritoriile aflate sub influența mării metropole. Astăzi ea este celebrată doar de zece ori pe an, devenind anafora de schimb a ritului bizantin odată cu stabilirea Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur ca formular euharistic central al cultului ortodox.

Faptul că nici o anafora a Răsăritului Ortodox nu a avut aceeași răspândire și nu a circulat în atâtea versiuni precum textul euharistic pus sub numele marelui ierarh din Cezareea Capadociei a oferit un prilej unic de investigare și cercetare a originii și evoluției Liturghiei creștine. Întreaga istorie a acestui formular euhologic este emblematică pentru modul în care s-a cristalizat și a evoluat canonul euharistic în decursul timpului.

Anafora Sfântului Vasile cel Mare s-a păstrat în patru mari versiuni: cea egipteană (**Äg**), cea armeană (**Arm**), cea siriană (**Syr**) și cea bizantină (**Byz**), ceea ce indică aria vastă de răspândire a acestui text euharistic. Faptul că **Arm**, **Syr** și **Byz** se disting față de **Äg** prin lungimea și amploarea textului a putut duce la presupunerea că versiunea egipteană ar fi o prescurtare a celei bizantine, ipoteză ce a fost însă infirmată în 1931 de liturgistul german Hieronymus Engberding¹⁷, care a demonstrat că cea mai veche versiune este cea egipteană, ca una ce conține nu-

¹⁵ F. Hamm, *Die liturgischen Einsetzungsberichte. Im Sinne vergleichender Liturgieforschung untersucht* (=Liturgiegeschichtliche Quellen and Forschungen 23), Münster, 1928.

¹⁶ A. Raes, *L'étude de la liturgie syrienne: son état actuel*, în *Miscellanea liturgica in honorem Cuniberti Mohlberg*, Roma, 1948, p. 337.

¹⁷ H. Engberding, *Das eucharistische Hochgebet der Basileiosliturgie. Textgeschichtliche Untersuchungen and kritische Ausgabe* (=Theologie des Christlichen Ostens. Texte and Untersuchungen 1), Münster, 1931.

Conf. Dr. Ciprian Streza

cleul unei vechi anaforale pre-vasiliene din Capadocia, pe care s-au grefat și alte numeroase elemente cultice, specifice tradiției egiptene (*Ägyptisches Heimatgut*). Sfântul Vasile cel Mare a fost cel care a îmbogățit conținutul teologic și biblic al acestui străvechi formular euhologic capadocian, dând naștere arhetipului Ω care stă la baza versiunii armenice, a celei sirieni și a celei bizantine. Astfel, anafora Sfântului Vasile cel Mare poartă numele nu celui ce a compus-o, ci celui ce a prelucrat-o.

Secțiunea din anaforalele euharistice atribuite marelui părinte capadocian care menționează aceste cuvinte ale Mântuitorului rostite la Cina cea de Taină este una complexă, căci nici unul din aceste texte cultice nu reproduce fidel pasajele biblice, ci conține elemente preluate din toate relatările scripturistice, la care a fost adăugat și material euhologic nou.

Analiza comparată a textului celor patru versiuni atribuite Sfântului Vasile cel Mare, cea egipteană, cea armeană, cea siriană și cea bizantină confirmă acest punct de vedere ce a fost afirmat și demonstrat și de Engberding în extrem de bine documentatul său studiu din 1931.

Analiza comparată a textului celor patru versiuni ale anaforalei Sfântului Vasile cel Mare

Faptul că anafora Sfântului Vasile cel Mare a avut o arie atât de mare de răspândire a făcut ca tradiția manuscrisă a acestui text liturgic să fie extrem de bogată și să permită cercetării liturgice comparate o analiză în paralel a diferitelor formulare euhologice care conțin secțiunea narațiunii cuvintelor de instituire. Cu această metodă de lucru pot fi chestionate ipotezele referitoare la evoluția acestui text euharistic¹⁸.

Textul celor mai importante manuscrise ale celor patru versiuni a fost luat din cele mai vechi manuscrise cunoscute și editate. Pentru textul egiptean grec (\AA g)

¹⁸ A se vedea: Anton Baumstark, *Liturgie comparée. Principes et Méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes*, troisième édition, revue par Bernard Botte O.S.B., Paris, 1953, p. 2-3. Personalitatea lui Baumstark și opera acestuia constituie subiectul excepționalei disertații doctorale a lui F.S. West, *Anton Baumstark's Comparative Liturgy in its Intellectual Context*, Notre Dame University, 1988. De asemenea, informații bio-bibliografice referitoare la personalitatea marelui orientalist german pot fi găsite la Th. Klauser, *Anton Baumstark (1872-1948)*, *Ephemerides Liturgicae* 63 (1949), p. 184-207 și *Oriens Christianus* 37 (1953), p. 2-3; A se vedea și: Robert Taft, *Comparative Liturgy Fifty Years after Anton Baumstark (d. 1948): A Reply to Recent Critics*, în Idem, *Divine Liturgies – Human Problems in Byzantium, Armenia, Syria and Palestine*, Aldershot, Burlington, 2001, p. 521-540.

a fost folosit *Paris gr. 325*¹⁹, pentru textul sahidic al versiunii egiptene (**sah Bas**) a fost utilizat manuscrisul de la Louvain²⁰, pentru textul versiunii bizantine (**Byz**) a fost combinat textul codicelui Barberini Gr. 336 cu cel al manuscrisul Γβ VII din Grottaferrata²¹, pentru textul versiunii siriene (**Syr**) a fost folosită colecția de Liturghii orientale a lui Eusebius Renaudot²², iar pentru textul versiunii armene (**Arm**) a fost utilizată editarea critică a anaforalilor armene făcută de Erich Renhart²³. În analiza comparată a acestor texte cu ajutorul metodei propuse de studiul comparativ al Liturghiilor s-a urmărit aranjarea prin sistematizare a materialului euhologic pe secțiuni, ceea ce să permită reliefaarea ideilor principale ale fiecărei părți a textului euharistic, cât și relaționarea lor, atât cu ideile corespondente din celelalte texte euharistice aflate în studiu, dar și cu cele din alte formulare euhologice, precum și evidențierea elementelor comune, dar și a celor care disting textul celor patru versiuni între ele pentru a putea fi astfel trasat sensul evoluției acestui formular euharistic.

Studiul de față a folosit cu precauție legile evoluției Liturghiei așa cum au fost ele definite de școala lui Anton Baumstark de așa manieră încât analiza sistematică și comparativă a textelor liturgice să nu fie una pur filologică, ci ea să fie una interdisciplinară care să țină cont de contextul istoric, dogmatic și duhovnicesc, de tradiția vie a Bisericii, de matca din care au apărut aceste formulare euharistice.

Structural, trei secțiuni pot fi identificate în toate cele patru versiuni ale acestei anafore euharistice și în fiecare din ele sensul evoluției textului euharistic de la simplu la complex este evident:

A. O introducere prin care se face trecerea de la rugăciunea hristologică la narațiunea cuvintelor de instituire.

B. Secțiunea „Luați mâncăți...”

C. Secțiunea „Beți dintru acesta toți...”

¹⁹ Eusebius Renaudot (ed.), *Liturgiarum orientalium collectio*, vol. 1, Frankfurt, 1847, p. 57-85.

²⁰ J. Doresse și E. Lanne (eds.), *Un témoin arhaïque de la liturgie copte de S. Basile* (=Bibliothèque du Muséon 47), Louvain, 1960, p. 1-44.

²¹ Stefano Parenti, Elena Velkovska (eds.), *L'euclologio Barberini gr. 336* (=BELS 80), Roma, 1995, p. 1-24.

²² Eusebius Renaudot (ed.), *Liturgiarum orientalium collectio*, Frankfurt și Londra, 1847, II, p. 543-556.

²³ Erich Renhart (ed.), *Die älteste armenische Anaphora. Einleitung, kritische Edition des Textes and Übersetzung*, în Renhart, E. – Dum-Tragut, J. (eds.), *Armenische Liturgien. Ein Blick auf eine ferne christliche Kultur* (=Heiliger Dienst. Ergänzungsband 2), Graz-Salzburg, 2001, p. 93-241.

Conf. Dr. Ciprian Streza

A. Introducerea

I. Versiunea egipteană:

1. Textul egiptean sahidic: „*Ne-a lăsat nouă această mare taină a dreptei credințe...*”

2. Textul egiptean grec: „*Ne-a lăsat nouă această mare taină a dreptei credințe...*”

II. Versiunea siriană: „*Și ne-a lăsat nouă aducere aminte de patima Sa mântuitoare, acestea pe care le-am pus înaintea după porunca Lui...*”

III. Versiunea armeană: „*Și ne-a lăsat nouă aducerea aminte de Patimile Sale mântuitoare, acestea ce au fost puse înaintea...*”

IV. Versiunea bizantină: „*Ne-a lăsat nouă aduceri aminte de patima Sa cea mântuitoare, acestea pe care le-am pus înaintea, după poruncile Lui...*”

Pasajul acesta introductiv unește rugăciunea hristologică cu narațiunea cuvintelor de instituire, și din această cauză el aparține ambelor secțiuni ale textului euharistic: pe de o parte, el introduce cuvintele de instituire, căci pronumele demonstrativ τούτο face trimitere la relatarea următoare, care se leagă de această introducere prin particula γάρ, pe de altă parte, el încheie șirul tuturor actelor economiei mântuirii, la care este atașată relatarea cuvintelor de instituire prin termenul adversativ δέ. Hristos Domnul S-a înălțat la cer și va veni să judece lumea cu dreptate, însă între cele două Parusii ale Sale El este prezent în Euharistia Bisericii ce a fost instituită la Cina cea de Taină și prin care este actualizată cultic jertfa Sa răscumpărătoare.

Faptul că narațiunea cuvintelor de instituire din toate cele patru versiuni are în debutul ei o formulă de introducere a fost văzut de unii liturgiști ca un posibil indiciu al inserării tardive a ei în textul anaforalei euharistice, într-un context în care din punct de vedere al cronologiei actelor săvârșite de Mântuitorul ea nu se potrivește²⁴.

Opinia aceasta poate fi însă chestionată datorită identității la nivelul acestei secțiuni dintre străvechile anaforale est-siriene și cele atribuite Sfântului Vasile cel Mare²⁵, ceea ce confirmă faptul că narațiunea cuvintelor de instituire este un element original al textului euharistic. Astfel, anaforaua lui Nestorie exprimă exact aceeași idee și în același context ca în anaforalele Sfântului Vasile: „El ne-a lăsat nouă aducere aminte de mântuirea noastră această Taină pe care o aducem înaintea Ta”²⁶ și este remarcabil faptul că doar în anaforalele atribuite marelui sfânt părinte

²⁴ Fenwick, *The Anaphoras of St. Basil and St. James...*, p. 134.

²⁵ Achim Budde, *Die ägyptische Basilios – Anaphora, Text – Kommentar – Geschichte* (=Jerusalem Theologisches Forum 7), Münster, 2004, p. 326.

²⁶ Anton Hänggi, Irmgard Pahl (eds), *Prax Eucharistica*, Fribourg, 1968, p. 390.

capadocian și în textele tradiției est-siriene narațiunea instituirii Sfintei Euharistii este actul ultim menționat al economiei mântuirii, ca unul ce explică noul mod de prezență a lui Hristos în Biserică prin Sfântul Duh.

Pentru a face trecerea de la menționarea judecății finale la relatarea instituirii Euharistiei la Cina cea de Taină, **sah Bas** și **Äg** folosesc expresia paulină din *1 Tim* 3, 16: „marea taină a drepte credințe” [μέγα ἐστὶν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον], aplicată însă unui context diferit de cel biblic original, căci ea se referă în textele cultice vasiliene la prezența euharistică a lui Hristos instituită la Cina cea de Taină: „și ne-a lăsat nouă această mare taină a drepte credințe” [ἤματι παρέλιπεν δὲ ἡμῖν τοῦτο τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον]. Engberding a fost de părere că această propoziție a aparținut textului original al anaforei din Cezareea Capadociei²⁷ și ea a fost complet reformulată în arhetipul **Ω**, accentul căzând pe caracterul anamnetic și recapitulativ al celebrării euharistice: „Ne-a lăsat nouă aduceri aminte de patima Sa cea mântuitoare, acestea pe care le-am pus înainte, după poruncile Lui” [παρέλιπεν δὲ ἡμῖν ὑπομνήματα τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ πάθους ταῦτα ἃ προτεθείκαμεν κατὰ τὰς αὐτοῦ ἐντολάς]. Una și aceeași idee din textele egiptene este în mod diferit formulată în arhetipul **Ω**. Revizorul acestui arhetip a considerat formularea din **sah Bas** și **Äg** a fi prea scurtă și a amplificat-o: Euharistia nu este doar o „mare taină”, ci „amintirea patimilor mântuitoare ale Domnului”, ea nu este doar misterul cel mare al drepte credințe, ci și eficiența aducere aminte ca actualizare a întregii economii a mântuirii.

Stevenson atrage atenția asupra perfectului „le-am pus înainte” [προτεθείκαμεν] din arhetipul **Ω**, un verb la timpul trecut care se referă la punerea darurilor pe sfânta masă, înainte de anafora. Acesta, după cum se va vedea, se acordă cu timpul trecut al verbului punerii înainte la sfârșitul anamnezei în **sah Bas**, dar nu și cu cel folosit în arhetipul **Ω**²⁸.

B. Secțiunea „Luați mâncați...”

I. Versiunea egipteană:

1. Textul egiptean sahidic: „Că vrând să Se dea pe Sine morții pentru viața lumii a luat pâine, binecuvântând, sfințind, frângând, a dat Sfinților Săi Ucenici și Apostoli, zicând: Luați, mâncați din acesta toți, acesta este Trupul Meu, Care pentru voi și pentru mulți se împarte spre iertarea păcatelor. Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea...”

²⁷ H. Engberding, *Das eucharistische Hochgebet der Basileiosliturgie, Textgeschichtliche Untersuchungen und kritische Ausgabe* (=Theologie des christlichen Ostens 1), Münster, 1931, p. 57 ș.u.

²⁸ K.W.H. Stevenson, *Anaphoral Offering: Some Observations on Eastern Eucharistic Prayers*, în *EL*, 94 (1980), p. 212.

Conf. Dr. Ciprian Streza

2. Textul egiptean grec: „Că, vrând să Se dea pe Sine pentru viața lumii, a luat pâine cu sfintele și preacuratele și fericitele mâinile Sale și, privind spre înălțimea cerului, către Tine, Părintele Lui și Dumnezeuul nostru și Dumnezeuul tuturor, mulțumind, binecuvântând, sfințind, frângând, a dat Sfinților Săi Ucenici și Apostoli, zicând: Luați, mâncați din acesta toți, acesta este Trupul Meu, Care pentru voi și pentru mulți se frânge și se împarte spre iertarea păcatelor. Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea...”

II. Versiunea siriană: „Căci atunci când a fost să meargă spre cea de bunăvoie și mântuitoare cruce în noaptea în care a fost trădat pentru viața și mântuirea lumii, luând pâine în sfintele, nepătatele, preacuratele, fără prihană mâinile Sale, a mulțumit, a binecuvântat, a sfințit, a frânt și a dat Ucenicilor Săi și Sfinților Apostoli, zicând: Luați, mâncați din ea, acesta este Trupul Meu, Care pentru voi și pentru mulți se frânge și este împărțit spre ștergerea greșelilor, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci...”

III. Versiunea armeană: „Căci, atunci când de bunăvoie S-a dus spre moarte, în noaptea în care S-a dat pe Sine morții pentru viața și mântuirea tuturor făpturilor, I-a chemat la Sine pe ucenici; când a luat pâinea în sfintele, nepătatele, preacuratele, preaputernicele Sale mâini și Ți-a arătat-o Ție, Părinte și Dumnezeuule, a binecuvântat-o, a mulțumit, a frânt-o și a dat-o aleșilor și adunațiilor Săi Ucenici și Apostoli, zicând: Luați, mâncați din ea toți, acesta este Trupul Meu, Care pentru voi și pentru mulți se frânge, se împarte spre ștergerea și iertarea păcatelor...”

IV. Versiunea bizantină: „Că, vrând să meargă la cea de bunăvoie și pururea pomenită și de viață făcătoare moarte a Sa, în noaptea întru care S-a dat pe Sine Însuși pentru viața lumii, luând pâine în sfintele și preacuratele Sale mâini, arătând-o Ție, lui Dumnezeu-Tatăl, mulțumind, binecuvântând, sfințind și frângând, a dat Sfinților Săi Ucenici și Apostoli, zicând: Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu, Care se frânge pentru voi spre iertarea păcatelor...”

În toate cele cinci texte euharistice, descrierea gesturilor și a cuvintelor Mântuitorului de la Cina cea de taină este atent introdusă prin precizarea contextului instituirii Sfintei Euharistii. Accentul cade pe legătura tainică dintre moartea pe cruce și jertfa euharistică, ceea ce face ca verbul παραδίδωμι, preluat din *1 Co* 11, 23 și formulat la timpul activ, să fie cuvântul cheie al acestui pasaj introductiv. Astfel, prin atenta încadrare a acestui verb într-o construcție futurică (μέλλον + infinitiv) în textele celor patru versiuni ale anaforalei Sfântului Vasile cel Mare este subliniat într-un mod mai accentuat decât în pasajele biblice faptul că Mântuitorul de bunăvoie și conștient S-a dat morții pentru a da viață lumii întregi²⁹.

²⁹ Achim Budde, *Die ägyptische Basilios – Anaphora*, Münster, 2004, p. 330.

Textele arhetipului **Ω** subliniază și mai mult această idee prin adăugarea adjective-
lor legate de moartea Domnului: „cea de bunăvoie și pururea pomenită și de viață
făcătoare” [ἐκούσιον καὶ ἀοίδιμον καὶ ζωοποιόν] și prin precizarea tempo-
rală: „în noaptea în care S-a dat pe Sine Însuși pentru viața lumii” [ἐν τῇ νυκτὶ
ἣ παρεδίδου ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς]. Actul de sfințire a pâinii
pentru care textele biblice folosesc șirul de verbe: „a lua” și „a binecuvânta”, „a
frânge”, „a da” – ca în Matei 26, 26 și Marcu 14, 22 – sau „a lua” și „a mulțumi”,
„a frânge”, „a da” – ca în Luca 22, 19 și *I Co* 11, 23 este redat în anaforalele
atribuite Sfântului Vasile ca o sinteză a tuturor pasajelor scripturistice, dar pe care
s-au grefat și elemente noi, precum: verbele „a sfinți” și „a arăta”, sau descrierea
mâinilor Domnului și determinarea „a dat Sfinților Săi Ucenici și Apostoli” dato-
rate contextului liturgic în care aceste pasaje biblice au fost folosite.

Textul sahidic păstrează cel mai bine forma simplă și structura textului nou
testamentar, ceea ce constituie un indiciu al vechimii lui³⁰. Deja în secolul al IV-
lea au început să fie introduse noi pasaje, precum cel în care sunt descrise mâinile
Mântuitorului³¹. Cagin a identificat patru adaosuri non-biblice făcute narațiunii
cuvintelor de instituire în decursul timpului:

- a) „în mâinile Sale sfinte”;
- b) „privind spre înălțimea cerului spre Tine, Părintele Său și Dumnezeuul
tuturor”;
- c) „și a sfințit/sfințind”;
- d) „și a amestecat/amestecând vinul cu apă”³².

Primul dintre ele, și anume descrierea mâinilor Mântuitorului, își datorează
prezența în textele euharistice unui anume gest al preotului asupra pâinii, după
cum a încercat F. Hamm să demonstreze, arătând că în pofida tendinței generale
de simetrie ce poate fi observată în toate textele euharistice această descriere a
mâinilor apare doar în actul binecuvântării pâinii³³.

Doar textul sahidic nu conține acest prim adaos, care apare în exprimări di-
ferite în fiecare din celelalte patru texte euharistice atribuite Sfântului Vasile cel
Mare și care se datorează tradițiilor liturgice locale în care acestea au fost folosite.

Cel de al doilea adaos, în care se menționează privirea la cer a Mântuitorului
în momentul binecuvântării pâinii, apare doar în **Äg**, fiind un element specific al

³⁰ *Ibidem*, p. 332.

³¹ A se vedea: *Constituțiile Apostolice* 8, 12, 36, la Anton Hänggi, Irmgard Pahl (eds), *Prex Eucharistica*, Fribourg, 1968.

³² P. Cagin, *L'euchologie latine*, p. 248.

³³ F. Hamm, *Die liturgischen Einsetzungsberichte...*, p. 65. Budde este însă de păre-
re că accentul cade pe adjectivele atribuite acestor mâini și nu pe un gest ce ar sta în spatele
acestui act liturgic, *Die ägyptische Basilios – Anaphora*, p. 332.

tradiției cultice egiptene. Ca un corespondent al acestui gest de privire la cer, apare în textul bizantin și în cel armean „arătare darurilor” [ἀναδείξας] lui Dumnezeu Tatăl de către Mântuitorul, act exprimat printr-un verb consacrat al **Byz** și familiar Sfântului Vasile cel Mare. În contextul epiclezei acest verb va fi folosit nu doar în sensul simplu de „arătare”, ci cu sensul de consacrare și de sfințire a darurilor³⁴.

Ultimele două din adaosurile nebiblice menționate de Cagin pot fi găsite și în **sah Bas**, ceea ce constituie o mărturie a faptului că ele au fost foarte devreme inserate în textul euharistic datorită ambianței și contextului liturgic în care erau rostite cuvintele de instituire.

Șirul de verbe din textele biblice prin care sunt descrise cele șapte acte ale Mântuitorului de la Cina cea de Taină apare îmbogățit în toate cele cinci formulare euhologice atribuite Sfântului Vasile cel Mare, atât în cazul binecuvântării pâinii, cât și a vinului. Astfel, în textul euharistic schema biblică: „a luat – a binecuvântat/mulțumit – a frânt – a dat” a fost îmbogățită prin verbul „a sfinți” pentru a marca și sublinia realitatea prefacerii pâinii în Trupul Mântuitorului. Aceeași tendință a făcut ca, alături de participiul biblic διαδιδόμενον din **Ag**, în textul arhetipului **Ω** să fie menționat un al doilea participiu κλώμενον, care poate fi găsit și în unele manuscrise ale Epistolei I către Corinteni, dar și în citarea liberă a cuvintelor de instituire pe care o face Sfântul Vasile cel Mare în *De baptismo* 1, 3, 2³⁵.

După cuvintele rostite la binecuvântarea pâinii, textele egiptene, urmând relatării din *I Co* 11, 23-30, menționează porunca expresă a anamnezei: „aceasta să o faceți întru pomenirea Mea”, fapt considerat de către Raes a fi un element specific al tradiției cultice egiptene³⁶. Textele arhetipului **Ω** menționează această

³⁴ A se vedea cele spuse referitor la folosirea acestui verb în epicleza euharistică.

³⁵ *Despre Botez* 1, 3, 2, PG 31, 1576AB: Καὶ πρὸς τῷ τέλει τῶν Εὐαγγελίων γέγραπται: Ἰαβὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε: Λάβετε, φάγετε: τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων: Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες: τοῦτο γάρ μου ἐστι τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.¹ Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ Ἀπόστολος, λέγων: Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε: Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.¹ Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνήσαι, λέγων: Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.¹ Ὅσακις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἔλθῃ.¹

³⁶ A. Raes, *Un nouveau document de la Liturgie de S. Basile*, OCP 26 (1960), p. 402. Raes a scăpat însă din vedere că porunca anamnezei după cuvintele rostite asupra pâinii nu apare nici în anafora lui Serapion, nici în cea din manuscrisul de la Deir Balizeh.

poruncă a Mântuitorului doar la sfârșitul narațiunii cuvintelor de instituire, datorită adaptării lui la tradiția biblică a relatării din *Mt* 26, 26-30 și *Mc* 14, 22-26.

C. Secțiunea „Beți dintru acesta toți...”

I. Versiunea egipteană:

1. Textul egiptean sahidic: *„La fel și paharul după cină, amestecând vinul și apa, binecuvântând, sfințind, mulțumind, le-a dat iarăși lor, zicând: Luați, beți din acesta toți, acesta este Sângele Meu, Care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor. Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea. Căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Mea veți vesti, până când voi veni.”*

2. Textul egiptean grec: *„La fel și paharul după cină, amestecând vinul și apa, mulțumind, binecuvântând, sfințind, gustând, le-a dat iarăși lor, zicând: Luați și beți din acesta toți: Acesta este Sângele Meu, Care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor. Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea. Căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Mea veți vesti și Învierea și Înălțarea Mea veți mărturisi până când voi veni.”*

II. Versiunea siriană: *„Asemenea și paharul, din rodul viței, după ce au cinat l-a luat și l-a amestecat cu apă, a mulțumit, a binecuvântat, a sfințit, a gustat și l-a împărțit între Ucenicii Săi și Sfinții Apostoli, zicând: Luați și beți din acesta toți, acesta este Sângele Meu, al Noului Legământ, Care pentru voi și pentru mulți se varsă și se împarte spre ștergerea greșelilor și iertarea păcatelor și spre viața de veci. Căci ori de câte ori veți face aceasta, veți vesti moartea Mea și veți pomeni îngroparea și Învierea Mea până voi veni.”*

III. Versiunea armeană: *„De asemenea, când după cină a luat paharul cu rodul viței, l-a binecuvântat, a mulțumit și l-a dat aleșilor și adunaților Săi Ucenici și Apostoli, zicând: Luați, beți din el, acesta este Sângele Meu, al legii celei noi, care pentru voi s-a vărsat spre ștergerea și iertarea păcatelor. Și din nou, pecetluind porunca Sa cea neschimbabilă, El a spus: Acesta este Trupul și Sângele Meu. Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea. Ori de câte ori mâncați din această pâine și beți din acest pahar, moartea mea vestiți până ce voi veni.”*

IV. Versiunea bizantină: *„Asemenea și paharul, din rodul viței, luând, amestecând, mulțumind, binecuvântând și sfințind: A dat Sfinților Săi Ucenici și Apostoli, zicând: Beți dintru acesta toți, acesta este Sângele Meu, Care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor. Aceasta să faceți întru pomenirea Mea, căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Mea veți vesti, Învierea Mea veți mărturisi.”*

Și în această secțiune pot fi distinse cele două tradiții biblice privind cuvintele de instituire, cea a lui Matei-Marcu și cea a lui Luca-Pavel. Anaforalele euharistice atribuite Sfântului Vasile cel Mare nu au reprodus literal textul uneia dintre cele două tradiții biblice, ci au asimilat cu multă maturitate elemente din ambele relatări scripturistice ale Cinei celei de Taină, la care au adăugat și material ne-biblic.

Relatarea actului de binecuvântare a paharului cu vin de către Mântuitorul este structurată în anaforalele euharistice aflate în studiu pe schema biblică: „a luat – a mulțumit – a dat”, care a fost preluată și adăugită în mod diferit în fiecare din cele cinci formulare euhologice. Și în această ultimă secțiune a narațiunii cuvintelor de instituire, textele arhetipului Ω se disting net de cele egiptene, conținând semne ale unor influențe distincte de cele suferite de **sah Bas** și **Ăg**.

În debutul relatării actelor legate de sfințirea vinului nici unul din textele euharistice nu folosesc adverbul $\omega\sigma\acute{\alpha}\upsilon\tau\omega\varsigma$, care leagă actul de binecuvântare a vinului de cel al sfințirii pâinii, ci întrebuițează adverbul $\delta\mu\omicron\iota\omega\varsigma$ pentru a sublinia paralelismul ce se urmărește a fi stabilit între cele două acte ale Cinei celei de Taină³⁷.

Textele arhetipului Ω conțin expresia: „din rodul viței” [$\epsilon\kappa\ \tau\omicron\upsilon\ \gamma\epsilon\nu\nu\eta\mu\alpha\tau\omicron\varsigma\ \tau\eta\varsigma\ \acute{\alpha}\mu\pi\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon$], preluată din *Lc* 22,18, ceea ce a făcut ca apa și vinul menționate în **sah Bas** și **Ăg** să nu mai fie amintite, căci conținutul paharului fusese precizat deja. În aceste condiții, verbul $\kappa\acute{\epsilon}\rho\alpha\sigma\alpha\varsigma$ (a amesteca), unul din elementele ne-biblice identificate de Cagin ce au pătruns în anafora, a rămas fără obiect și într-o poziție incomodă în **Byz** și **Arm. Syr** a adăugat însă „cu apă” pentru a explicita care este cel de al doilea element al amestecului.

La rândul lor, textele egiptene conțin precizarea temporală: „după ce au cinat” [$\mu\epsilon\tau\acute{\alpha}\ \tau\omicron\ \delta\epsilon\iota\pi\nu\eta\sigma\alpha\iota$], specifică textului lucanic și paulin (*Lc* 22, 20 și *I Co* 11, 25) pentru a defini contextul în care au fost rostite cuvintele de binecuvântare a paharului cu vin. Este și aici remarcabilă tendința de armonizare și paralelismul urmărit dintre expunerea celor două acte fundamentale ale Cinei celei de Taină.

Ca și în cazul relatării binecuvântării pâinii, elementul principal al secțiunii de față îl constituie șirul de verbe: „a luat – a amestecat – a mulțumit – a binecuvântat – a sfințit – a gustat – a dat”, care a fost construit în jurul termenilor biblici „a luat”, „a mulțumit” și „a dat” la care au fost adăugate verbele: „a binecuvântat” și „a sfințit”, urmărindu-se astfel crearea unui paralelism cu șirul precedent de verbe rostite asupra pâinii, dar au fost inserate și alte două verbe: „a amesteca” și „a gusta” pentru a preciza mai bine și a particulariza gesturile făcute de Mântuitorul în actul de binecuvântare a vinului³⁸.

³⁷ Achim Budde, *Die ägyptische Basilios – Anaphora*, p. 352-352.

³⁸ *Ibidem*, p. 354-357.

Dacă în **sah Bas**, în formula rostită de Mântuitorul: „Luați mâncați”, au fost menționați în mod expres Sfinții Apostoli, în cea care se referă la potir ei sunt amintiți doar prin pronumele personal αὐτοῖς.

Dintre cele patru versiuni, doar în **Byz** nu apare imperativul λάβετε în cuvintele rostite la binecuvântarea vinului, și dat fiind faptul că el nu apare în nici o relatare din Noul Testament, lipsa lui din **Byz** ar putea fi explicată printr-o tendință de simetrie liturgică, dar și de fidelitate față de textul biblic³⁹.

Interesant este de observat faptul că doar **sah Bas** și **Byz** nu menționează expresia biblică: „al Legii celei noi” ca determinant al substantivului „sângele”. Această situație s-ar putea datora unei inserări independente a ei în **Syr** și în **Arm** și **Ăg**.

Cuvintele din **sah Bas**: „spre iertarea păcatelor” sunt preluate din relatarea de la Matei. **Arm** pomenește de „ștergerea greșelilor și iertarea păcatelor” la care **Syr** adaugă și: „spre viața de veci”, expresii folosite și în contextul epiclezei și care își datorează prezența în anafora influenței tradiției cultice locale. Acest fapt este evident și în **Arm**, în care este redat un pasaj rostit de Mântuitorul în care pâinea și vinul sunt desemnate a fi Trupul și Sângele Său.

Ultima secțiune a narațiunii cuvintelor de instituire este deosebit de importantă, pentru că ea cuprinde porunca biblică a anamnezei: „aceasta să o faceți întru pomenirea Mea” [τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν], care este explicată în aproximativ aceiași termeni în toate cele cinci texte euharistice: „Căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Mea veți vesti și Învierea și Înălțarea Mea veți mărturisi până când voi veni” [οσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον πίνητε δὲ καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο τὸν ἐμὸν θάνατον καταγγέλετε καὶ τὴν ἐμὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνάληψιν ὁμολογεῖτε, ἄχρις οὔ ἂν ἔλθω]. **Sah Bas** și **Arm** nu menționează Învierea și Înălțarea Domnului, fiind probabil mărturii ale unui strat mai vechi al textului euharistic, la care au fost adăugate mai apoi, odată cu precizarea semnificației teologice a fiecărui act al iconomiei mântuirii. Sfânta Liturghie nu este doar o simplă aducere aminte de întreaga viață a Mântuitorului, ci anamneza înseamnă o recapitulare și neîncetată actualizare a întregii iconomii a mântuirii prin actele cultice. În sinaxa euharistică anamneza este, simultan, comemorare, prezență și anticipare. Ea concentrează, din inițiativa divină, lucrarea mântuitoare și revelatoare a Dumnezeuului celui viu și personal, angajat efectiv în istorie, în tripla ei dimensiune: trecută, prezentă și viitoare.

Porunca anamnezei nu trebuie interpretată din premise elenistice – afirmă Joachim Jeremias –, ci palestiniene: „aceasta să o faceți întru pomenirea Mea” nu

³⁹ Fenwick, *The Anaphoras...*, p. 136.

Conf. Dr. Ciprian Streza

înseamnă doar „ca voi să vă aduceți aminte de Mine”, ci și: „ca Dumnezeu să-și aducă aminte de Mine și de iconomia mântuirii și să o împlinească pe ea”. Astfel, porunca anamnezei nu este doar o invitație ca ucenicii să actualizeze neîncetat prin actele cultice prezența lui Hristos până ce el va veni, ci și o indicație eshatologic-orientată: „adunați-vă în continuare în ritul mesei ca și comunitate nouă, ca în acest fel Dumnezeu să fie zilnic implorat să împlinească iconomia mântuirii în Biserică”⁴⁰.

Concluzii

1. Narațiunea cuvintelor de instituire este una din cele mai complexe secțiuni ale anaforei euharistice. Originea ei e legată de începuturile cultului creștin, iar evoluția ei a fost un amplu și îndelungat proces. Cuvintele rostite de Mântuitorul și actele săvârșite la Cina cea de Taină s-au păstrat în Tradiția orală a Bisericii primare pentru ca mai apoi să fie așternute în scris în textul Sfintei Scripturi. Faptul că din tradiția vie a Bisericii au fost preluate relatării instituirii Sfintei Euharistii este făcut evident și prin diferența mare existentă între pasajele biblice între ele, căci textele Sfinților Matei și Marcu se bazează pe o anumită tradiție orală, iar cele ale Sfinților Luca și Pavel pe o altă tradiție orală distinctă.

Odată cu așternerea în scris a Sfintei Scripturi, narațiunea cuvintelor de instituire din anafora euharistică a fost mereu ajustată și adaptată textelor biblice și în același timp, după cum a arătat Cagin, ea a fost îmbogățită cu material ne-biblic, fapt care a dus la conturarea unei anumite simetrii între actele binecuvântării pâinii și cele ale sfințirii vinului.

2. Textele euharistice atribuite Sfântului Vasile cel Mare nu redau literal unul din pasajele biblice, ci sunt mai curând o sinteză matură a fragmentelor din Sfânta Scriptură în care este descrisă Cina cea de Taină. Și în cazul acestei secțiuni **sah Bas** și **Äg** se disting de textele arhetipului **Ω**, ceea ce confirmă și la acest nivel ipoteza afirmată de Engberding a prelucrării și îmbogățirii textului egiptean din care au rezultat **Syr**, **Arm** și **Byz**.

3. Cu toate că narațiunea cuvintelor de instituire apare menționată în scrierea *Despre Botez* 1, 3, 2 a Sfântului Vasile cel Mare, totuși o intervenție a marelui părinte capadocian în această secțiune nu poate fi demonstrată. Pasajul din *De Botez* conține o citare liberă a textelor din *Lc* 22, 19-20 și *I Co* 11, 23-30, o dovadă a folosirii în cult a acestor pasaje biblice.

Abstract: The narration of the words of institution is one of the most complex sections of the Eucharistic anaphora. Its origins go back to the beginnings of

⁴⁰ J. Jeremias, *Die Abendmahlworte Jesu, vierte, durchgesehene Auflage*, Göttingen, 1967, p. 244.

Christian worship, and its evolution was an ample and long process. The words uttered by the Saviour and the acts performed during the Last Supper were preserved by the oral Tradition of the Early Church and they were written later on in the Holy Scripture. The words of institution were thus adapted and adjusted to the biblical texts and, according to Cagin, it was enriched with non-biblical material, which brought a certain symmetry to the blessing of the bread and the wine. Saint Basil's Eucharistic texts do not render literally a biblical passage, but they are actually a mature synthesis of the fragments in the Holy Scripture which describe the Last Supper. Although the narration of the words of institution is mentioned in Saint Basil's *De Baptismo* 1, 3, 2 his intervention into the text cannot be demonstrated. The passage in *De Baptismo* contains a free quotation of the texts in Luke 22:19-20 and I Corinthians 11:23-30, which proves that these biblical passages were used in worship.